особі [докладніше див. 1–3].

Практика проведення експертиз за означеною схемою підтвердила її ефективність. Проблема виникає в її трудомісткості, що обумовлює продовження встановленого законом терміну проведення експертиз. Тому головна подальша мета – створення комп'ютерної програми аналізу тексту на запропонованих теоретичних засадах.

Література

1. Бардина Н. В. Системный антропоцентрический подход к проведению лингвистических экспертиз // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. – Вип..2. Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції. Харків, 19–20 червня 2002 р. – Харків: Право, 2002. – С.217 – 221.
2. Бардина Н. В. Проблема системности дискурсивного анализа в лингвистических идентификационных экспертизах устной речи // «Роль и значение деятельности профессора р.С. Белкина в становлении и развитии современной криминалистики»: Материалы международной научной конференции. – М., 2002. – С.411 – 416.
3. Бардина Н. В. Этнокультурный фактор в фоноскопических лингвистических экспертизах // Мова. – Вип.8. – Одеса:Астропринт, 2003. – С.20 – 27.
4. Бардіна Н. В. Лінгвістична фоноскопія як новий напрямок прикладної лінгвістики // Українське мовознавство. Міжвідомчий науковий збірник. Вип. 32–33. – К., 2004. – С.22–26.
5. Белянин В. П. Основы психолингвистической диагностики. – М.: Тривола, 2000. – 248 с.
6. Галяшина Е. И. Основы судебного речеведения. – М.:Станси, 2003. – 232 с.
7. Дьяченко О. Ф. Системи ідентифікації особи за ознаками усного мовлення // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: Зб. науково-практ матеріалів. – Х., 2001.
8. Златоустова Л. В. Универсальное, групповое и индивидуальное в речи (лингвокриминалистический аспект) // Русский язык: исторические судьбы и современность: Международный конгресс исследователей русского языка: Труды и материалы. – М., 2001. – С.405 – 406.
9. Китайгородская М. В., Розанова Н. Н. Языковая личность в аспекте проблем судебной экспертизы устной речи // Язык и личность. – М.: Наука, 1989. – С.130 – 143
10. Леонгард К. Акцентуированные личности. – Р/на-Дону: Фенікс, 2000. – 544 с.
11. Наказ Міністерства юстиції України від 17.01.02 р. №4/5 "Про внесення змін до наказу Міністра юстиції України від 15.07.97 р. №285/7– А "Про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів//Document HTML. – http://www.lawukraine.com.ua
12. Потапова р.К. Речь: коммуникация, информатика, кибернетика. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – 568 с.
13. Справочная книга криминалиста. – М.:Норма, 2000. – 712 с.
14. Судово-експертна діяльність. – К.:ІнЮре, 2002. – 343 с.
15. Теория и практика судебной экспертизы. – СПб.: Питер, 2003. – 704 с.
16. Шляхов А. Р. Судебная экспертиза, организация и проведение. – М.: Юридическая литература, 1979. – 165 с.

Н. Глізнуца*
Одеський національний університет ім. І. І. Мєчнікова(Одеса)
УДК 81'322.5

ВИМОВА ДОВГИХ ТА КОРОТКИХ ПРИГОЛОСНИХ ЯК ІДЕНТИФІКАЦІЙНА ОЗНАКА

У статті розглянуто питання вимови довгих та коротких приголосних сучасної української мови як ідентифікаційна ознака мовця.

Ключові слова: ідентифікація, довгі та короткі приголосні, сучасна українська мова, антропоцентризм, фоноскопія.

Сучасне мовознавство, орієнтоване на антропоцентричну парадигму, все більше уваги концентрує, по-перше, на зв'язок мовних і психологічних особливостей мовця і, по-друге, на прикладному аспекті характерологічних ознаках усного мовлення.

Таким чином, поєднання класичних теоретичних досліджень з новітніми експериментами є **актуальним.**

Проблема вимови довгих та коротких приголосних в українському мовленні багато років була проблемою суто фонологічною (М. А. Жовтобрюх, Ф. Т. Жилко, І. І. Ковалик, П. П. Кобруба, Г. М. Міжевська, А. А. Москаленко, М. Ф. Наконечний, В. С. Перебийніс, Л. І. Прокопова, І. П. Сунцова, Г. Ф. Шило), але з початком XXI століття, вона набула

* © *Н. Глізнуца, 2006*

характеру міждисциплінарного – такого, що пов'язує лінгвістичні дослідження з прикладними.

В останні роки не припиняються пошуки фонетичних ознак, які б допомагали визначити особистість за критеріями, вимови окремих звуків. Дослідники зосередили увагу на комп'ютерних технологіях аналізу мовленнєвого сигналу, пошуках унікального співвіднесення частот у вимові, перш за все голосних [4]. Треба відзначити, що в цьому напрямку зроблено багато цікавого [1].

Але ж, треба і не забувати про вагомість приголосних, перш за все, це стосується більшості слов'янських мов. І. О. Бодуне де Куртене [5] сформулював закон, який сьогодні науковці називають „законом Бодуена де Куртене" про те, що спрощується система голосних та ускладнюється система приголосних. А спрощення системи голосних означає, що голосні відіграють все меншу роль для розпізнання слів. Наприклад: *х-р-ш-*, *ф-л-л-г* – дуже легко зрозуміти ці слова. Як видко, приголосні відіграють найважливішу роль у розумінні значення слова. Це диктується тим, що приголосні зустрічаються рідше, ніж голосні.

Тому розрізнювальна сила у голосних (тобто інформація, яку вони несуть) в середньому нижча ніж у приголосних. Приголосні завжди більше несуть інформації у мові. Голосні несуть частоту основного тону, яка сприймається правою півкулею. Частота основного тону, тобто інтонація змінюється залежно від ситуації, то приголосні навпаки не змінюються і несуть основну інформацію, яка обробляється лівою півкулею мозку і відповідає за інтелектуальне мовлення.

Сьогодні бракує експериментального аналізу вимови деяких звуків у сучасній українській мові. Ця **проблема,** перш за все стосується теоретичного обґрунтування фоноскопії.

„Предмет лінгвістичної фоноскопії можна визначити як дослідження віддзеркалення мовної особистості в усному мовленні й розробку методів ідентифікування, кваліфікування та діагностування людини на підставі її фонації (звукової об'єктивації)" [2].

На російському мовному матеріалі зроблено багато [1; 3; 4] Проте на українському ґрунті нема жодного дослідження, яке б теоретично перевіряло особливості сприйняття довгих українських приголосних як ідентифікаційну ознаку особистості. Тому дослідження можна вважати **новим.**

Метою роботи стало визначення **ваги** вимови довгих та коротких приголосних для ідентифікації мовця. Було висунуто гіпотезу, що на вимову довгих приголосних впливає тип мовлення: читання (де на фонацію впливає графічний образ) та переказ (коли мовець інколи запобігає збігу довгих приголосних, щоб підвищити ефект порозуміння).

Для експерименту було створено штучний текст, у словах якого були наявні довгі та короткі приголосні типу: *ссе – се, Ганна – гана, до Ганни – догана, ллють – лють, у судді – у суді, читання – чи Таня, у почутті – у почуті, безмежжі – без межі, ввись – вись* тощо. До експерименту було залучено чотирьох носіїв української мови та одного носія російської мови (три жінки та однин чоловік носії української мови, та один чоловік – носій російської мови, які були зашифровані як $УЖ_1$, $УЖ_2$, $УЖ_3$, $УЧ_1$, $РЧ_2$).

На першому етапі було запропоновано прочитати текст, потім його переказати. Читання тексту та переказ було записано за допомогою комп'ютерної програми Cool Edit, та була виміряна тривалість довгих та коротких приголосних під час читання та переказу. Таким чином матеріалом дослідження стали фонозаписи.

Слуховий аналіз показав, що довгі та короткі приголосні виділяються, як під час читання так і під час переказу. Кожен диктор виділяв довгі приголосні для розуміння контексту, тому що саме довгота впливала на розуміння тексту. Ці слова можна назвати омофонами, які розрізняються саме з фонологічної позиції.

Результати комп'ютерного аналізу вказують на те, що довгі приголосні (подовжені) вимовляються майже в два рази довше, ніж короткі, вимовляються єдиною артикуляцією, в якійсь мірі відбувається спрощення, тому що не помітили і не виявили будь-яких ознак, які б указували на спад інтенсивності голосового тону в середині приголосних.

Також було виявлено, що у одних дикторів наприклад $УЖ_1$ та $УЧ_1$, $УЖ_3$ довгі та короткі приголосні читалися довше, а під час переказу тривалість довгих та коротких приголосних зменшувалась, а у дикторів $УЖ_2$, $РЧ_2$ спостерігалось навпаки під час читання довгі та короткі приголосні вимовлялися коротше, а під час переказу тривалість довгих та коротких приголосних збільшувалась.

Аудиторський аналіз показав, що в $УЖ_1$ під час читання тривалість довгих та коротких приголосних збільшена, а під час переказу тривалість зменшена. Лише у слові *догана* тривалість [н] була однакова як під час читання так і під час переказу, та у слові *до Ганни* під час переказу була збільшена тривалість [н:] в порівнянні з читанням.

В $УЖ_2$ під час читання тривалість довгих та коротких приголосних була зменшена, а під час переказу тривалість була збільшена. Лише у слові *у суді* тривалість [д] під час переказу була зменшена, та у слові *догани* тривалість [н] зменшена, та у слові *се* тривалість [с] також була зменшена в порівнянні з читанням.

В $УЖ_3$ під час читання тривалість довгих та коротких приголосних була збільшена, під час переказу тривалість була зменшеною. Лише у слові *без межі* тривалість [ж] підчас переказу була зменшеною та у слові *догани* тривалість [н] була зменшеною, а у слові *ссе* тривалість [с] була збільшеною в порівнянні з читанням.

Чоловіки були не стовідсоткові розпізнані, тому що за тембром були схожі та за хезитацією. Розрізнення заключалось тільки в тім, що $РЧ_2$ читав і вимовляв *льють* замість *ллють* і під час переказу замінив слово *на піддашші – на дахах домів.*

В $УЧ_1$ (вища освіта) під час читання тривалість довгих та коротких приголосних була збільшеною, а під час переказу тривалість була зменшеною. Лише у слові *ссе* тривалість [с] була збільшеною в порівнянні з читанням.

В $РЧ_2$ (вища освіта) під час читання тривалість довгих та коротких приголосних була зменшеною, а під час переказу була тривалість збільшеною. Лише у слові *у суді* тривалість [д] була зменшеною, та у слові *гана* тривалість[н] була також зменшеною в порівнянні з читанням.

Гіпотетично, на початку експерименту, вважалось, що у росіянина тривалість довгих буде збільшеною ніж у українця під час читання, а в ході експерименту вийшло навпаки. Росіянин читав швидше, переказував повільніше. Українець навпаки читав повільніше, переказував швидше.

Таким чином говоріння залежить від того наскільки людина упевнена, в тому, що вона говоре. Впевненість – темп переказу збільшується, невпевненість – темп зменшується.

Написання, графіка впливає на читача, тобто додає впевненості. Читач може читати не задумуючись над змістом, чи задумуючись.

На другому етапі експерименту було запропоновано двадцятьом інформантам прослухати записаний матеріал, і спробувати ідентифікувати дикторів. Спочатку інформанти прослухали текст, потім переказ. Для цього було складено дві анкети за якими б інформанти відзначали та помічали свої спостереження. В анкетах були поставлені такі запитання: 1) Прослухайте текст, який читали п'ять дикторів, потім переказ цього тексту, і визначте дикторів. Кому з дикторів за голосом відповідає переказ. 2) За якими ознаками ви визначили: тембр голосу, особливості вимови певних звуків. 3) Якщо так, то яких саме: голосних чи приголосних. 4) Якщо приголосних, то яких? 5) Чи помітили ви особливість вимови наступних слів: *читання, чи Таня, почуті, почутті, гаддя, Ганна, гана, беззахисна, у суді, піддашші, се, лють, співчуття, ссе, слухання, у судді, безмежжі, від дому, ллють, цвіллю, догани, оббитому, вважала, до Ганни.* 6) Якщо так, то у яких дикторів?

Слухове розпізнання показало, що з двадцяти аудиторів правильно визначили дикторів 11чоловік, тобто 55%. Помилка була у визначенні чоловіків, жінок визначили вірно. $УЖ_1$ – 100%, $УЖ_2$ – 100%, $УЖ_3$ – 100%, $УЧ_1$ – 55%, $РЧ_2$ – 45%. Всі визначали за тембром голосу, за швидкістю говоріння, за наявності хезитації, та за особливостями вимови приголосних звуків у тому числі, та за особливостями вимови слів з короткими та довгими приголосними.

35% звернули увагу на [д:]; 30% звернули увагу на [ж:]; 25% звернули увагу на [в]; 25% звернули увагу на [л:]; 20% звернули увагу на вимову довгого [с:]; 20% звернули увагу на [т:]; 20% звернули увагу на [ш:]; 20% звернули увагу на [з:]; 20% звернули увагу на [н:]; 20% звернули увагу на [с]; 15% звернули увагу на [в:]; 10% звернули увагу на [т]; 10% звернули увагу на [л];

90% звернули увагу на вимову наступних слів як [*ссе, гаддя, безмежжі*] в усіх дикторів.

$УЖ_1$ – 45% звернули увагу на вимову слова [*почутті*], 30% на [*цвіллю*], 25% на [*чи Таня*], 25% на [*вважала*], 20% на [*догани*], 20% на [*почуті*], 10 % на [*читання*], 10% на [*піддашші*], 10% на [*гана*];

УЖ$_2$ – 20% звернули увагу на вимову слова [*до Ганни*], 15% на [*чи Таня*], 10% на [*гана*], 10% на [*у суді*], 10% на [*вважала*], 10% на [*піддаший*]; 5% на [*від дому*];

УЖ$_3$ – 25% звернули увагу на вимову слова [*піддаший*], 20% на [*слухання*], 20% на [*співчуття*], 20% [*догани*]; 10% на [*гана*], 10% на [*у судді*];

УЧ$_1$ – 25% звернув увагу на вимову слова [*ллють*], 25% на [*до Ганни*], 25% на [*читання*], 20% на [*у судді*], 10% на [*лють*], 10% [*безмежжі*];

РЧ$_2$ – 50% звернули увагу на вимову слова [*ллють*, тому, що вимовлялось *<u>льють</u>*], 10% на [*у судді*], 10% на [*піддаший*], 10% на [*почутті*], 10% на [*безмежжі*], 10% на [*Ганна*];

З експерименту видно, що форми слів *ссе*, *гаддя*, *безмежжі* у всіх дикторів розпізнавалися. Також була помічена вимова таких слів, як *почутті*, *почутті*, *цвіллю*, *чи Таня*, *вважала*, *піддаший*, *читання*, *у судді*, *у суді*, *до Ганни*, *догани*, *гана*, *Ганна*, *ллють*, *лють*, *слухання*, *співчуття*. Найменше привернуло уваги слово *від дому*. Зовсім уваги не привернули такі слова як *беззахисна*, *оббитий* (тобто подвоєні приголосні не привертали уваги).

З експерименту ми побачили, що не носію мови дуже важко переказувати текст. Це пов'язано насамперед з тим, що більшість слів диктор не розумів. Саме переказ показав чи розуміє переповідач значення слів та взагалі зміст тексту. Це було помічено на прикладах, які були підібрані. Той, хто розумів значення, переказував текст, вимовляючи довгі та короткі приголосні і навіть було помічено, УЧ$_1$ давав пояснення [*У судді було багато запитань, тобто суддя ставив багато запитань*].

Довга вимова приголосних виділялась і давала більшу можливість пізнання голосу, ніж короткі. Кожен мовець звуки в тому самому слові промовляє по своєму, залежно від особливостей голосу, індивідуального тембру, манери говоріння тощо, про те фонеми усі сприймають однаково. Довгі фонеми сприймаються довго, короткі – коротко.

В нашому випадку розуміння тексту несли на собі **довгі** приголосні. Якщо науковці досліджували і досліджують лише голосні і говорять про їх вагомість, то наш експеримент вказує на **вагомість** приголосних, і не просто приголосних, а довгих та коротких приголосних, які несуть головну інформацію.

Як показав експеримент, особливості вимови довгих та коротких приголосних відіграють важливу роль у процесі ідентифікації мовця, та можуть стати одним із критеріїв фоноскопічного аналізу мовлення.

Література

1. Баранов А. Н. Введение в прикладную лингвистику. – М., 2000. – С. 8.
2. Бардіна Н. В. : Лінгвістична фоноскопія як новий напрямок прикладної лінгвістики (у друці).
3. Галяшина Е. И. Прикладные основы судебной фоноскопической экспертизы. //Теория и практика судебной экспертизы: Сборник . Питер, 2003. – С. 9–134.
4. Работягов А. В. Некоторые методические аспекты проведения судебной фоноскопической экспертизы. // Теорія і практика судової експертизи і криміналістика. Зб., науково-криміналістичних матеріалів. Вип. 4. Харьків „Право" 2004. – С. 219–227.
5. Русский язык и советское общество: Социол.-лингв. исследование / АНСССР. Ин-т русс. яз.; Под. ред. М. В. Панова. – М.: Наука, 1968. – 213с.

В. Близнюк*
Київський національний лінгвістичний університет (Київ)
УДК 81'322

МОДЕЛЮВАННЯ ФОНЕМНОЇ СТРУКТУРИ ЛЕКСЕМ СУЧАСНОЇ ІТАЛІЙСЬКОЇ МОВИ

The analysis of phonemic structures of lexemes in a modern Italian literary language is carried out. The structure of a word is regard as a canonical form. Inductive and deductive linguistic model is a real-life and theoretically possible canonical forms are compared.

Модель (франц. *modèle*, італ. *modello*, від лат. *modulus* – міра, мірило, зразок, норма) в широкому значенні є умовним або мисленнєвим образом або прообразом якого-небудь об'єкта чи системи об'єктів («оригінала» даної моделі), що використовуються за даних умов в якості їхнього «заступника» або «представника» [Булыгина, Крылов, 1990: 304].

* *© В. Близнюк, 2006*